

AARON NOMMAZ

**ENDÜLÜS'TEN
OSMANLI'YA
PARAYA YÖN VEREN
YAHUDİ BANKERLER**

DESTEK YAYINLARI: 1182

ARAŐTIRMA: 287

**AARON NOMMAZ / ENDÜLÜS'TEN OSMANLI'YA PARAYA YÖN VEREN
YAHUDİ BANKERLER**

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü,
yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül
Editör: Prof. Dr. Bülent Arı
İlk Versiyon Editörü: Ersin Takla
Son Okuma: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: İlknur Muştu
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Aralık 2019 (2.000 Adet)

3. Baskı Nisan 2020

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-709-4

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

www.destekmedyagrubu.com

Deniz Ofset – Nazlı Koçak

Sertifika No. 40200

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

AARON NOMMAZ

ENDÜLÜS'TEN
OSMANLI'YA
PARAYA YÖN VEREN
YAHUDİ BANKERLER

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLER	9
ÖNSÖZ	
<i>Halil İncik</i>	11
ÖNSÖZ	21
XVI. YÜZYILDA PORTEKİZ'DE MARRANLARIN HAYATI	29
1506 LİZBON KATLIAMI	34
DONA GRACIA'NIN EVLENMESİ, BİRLİKTELİKLERİ VE KOCASI FRANCISCO'NUN ÖLÜMÜ	38
ANVERS'E YOLCULUK VE DIOGO İLE YOLA DEVAM	48
XVI. YÜZYILDA ANVERS'TE HAYAT	61
DIOGO'NUN ÖLÜMÜ VE VASIYETNAMESİ	71
ŞARLKEN VE NAİP KRALİÇE MARY'NİN MENDES SERVETİNE EL KOYMA PLANI	75
VENEDİK'E YOLCULUK	83
VENEDİK GÜNLERİ	86
İMPARATOR TEKRAR MENDESLERİN PEŞİNDE	89

GETTONUN OLUŞUMU VE GETTODA HAYAT.....	94
İKİ KIZ KARDEŞİN DİLLERE DESTAN İHTİLAFI	97
ŞİMDİ DE FERRARA'YA MECBURİ GÖÇ.....	105
FERRARA TEVRATLI.....	108
FERRARA'DA DA RAHAT YOK.....	112
MUSEVİ HEKİMLER.....	117
KAN İFTİRASI.....	119
ENGİZİSYON 1254-1834.....	122
XVI. YÜZYILDA AVRUPA İLE OSMANLILAR ARASINDA KÜLTÜREL FARKLILIK ÜZERİNE BİR MUKAYESE	152
XVI. YÜZYILDA OSMANLI'DA MUSEVİLER	171
AVRUPA'DA OSMANLI MUSEVİLERİ İLE İLGİLİ MAKSATLI RİVAYETLER	176
COĞRAFİ KEŞİFLER VE AKDENİZ'LE İLGİLİ OSMANLI STRATEJİSİ.....	179
KANUNİ, SOKOLLU, JOZEF NASI VE FRANSA İLİŞKİLERİ	186
<i>7 Numaralı Mühimme Defterinden</i> <i>2666 Numaralı Hüküm .....</i>	213
KIBRIS'IN OSMANLI'YA GEÇİŞİ.....	217
KANUNİ'NİN KIBRIS HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ	219
SADRAZAM SOKOLLU MEHMED PAŞA'NIN İDDİALARI	223

JOZEF NASI'NİN MUHALİF GÖRÜŞLERİ.....	224
II. SELİM'İN KIBRIS'A YAKLAŞIMI.....	225
DONA GRACIA'NIN OSMANLI ALGISI	242
JOZEF NASI 1524-1579	247
ESTER KİRYA	269
JOZEF NASI'NİN GRACIA LA CHICA'YI KAÇIRMASI.....	271
MADALYON.....	273
ANKONA OLAYLARI.....	275
DONA GRACIA'NIN İDEALLERİ	314
TIBERIAS PROJESİ.....	317
DONA GRACIA'NIN ÖLÜMÜ VE YÜCELİĞİ	335
EKLER	351
KRONOLOJİ	395
KAYNAKÇA	397
DİZİN	411

TEŞEKKÜRLER

Kitabın yazımında sayısız dostumun katkısı olmuştur. Prof. Dr. Bülent Arı olmasaydı bu eser bu şekilde vücuda gelmeyebilirdi. Başta, yoğun işlerinden dolayı bana zaman ayırmak istememesine rağmen niyetin ciddiyetini anladıktan sonra her an yanımda oldu. Yaptığı net yönlendirme ve ilaveler dışında bulgularıyla da kitaba renk kattı. Naim Güleriyüz de üslubunun daha tarih kitabı şeklinde olmasına yardımcı oldu. Harun Elkıran'ın da Bülent Hoca'yı hareketlendirmekte ve ara baskıların oluşumu ile sosyal medyadaki mevcudiyeti zenginleştirmedeki katkısı yadsınamaz. Prof. Dr. İlber Ortaylı her fırsatta beni yüreklendirmiş ve yaptığım çalışmalarını överek hatta yayınevi sorunu olursa bu problemi çözeceğini belirterek çalışmalarımın devamını sağlamıştır. Prof. Andrée Aelion Brooks'un yurtdışı araştırmalarında azımsanamayacak yardımları oldu. Kitabın dipnotlarında da belirgin olduğu gibi konu ile ilgili bilgilerin çoğu yurtdışı kaynaklıdır. Sebebi de ülkemizde çok az bilgi olması ve konunun anlaşılma şekilinde ihmal edilmiş olmasıdır.

Destek Yayınları İmtiyaz Sahibi S. Yelda Cumalıoğlu'nun çok iyi bir iş hanımı ve yayıncılıkta söz sahibi biri olarak olayın sadece ekonomik yönünü düşünmeyip yazar olarak beni hep desteklemiştir. Genel Yayın Yönetmeni Ertürk Akşun olumlu tenkitlerle gerçekçi bir yaklaşım ve beklentiler oluşturdu. Nilay Yılmaz da kitabın son halini alması için gerekli çalışmaları başarı ile sürdürdü.

Kitaplarımın tanıtımında eksiksiz ve fedakâr çalışmaları için Işıl Emanoel'e, uğurlu eli ve tarih merakı ile beni hep sorgulatan, ayrıca kitabın ilk versiyonunun editörlüğünü yapan arkadaşım ve dostum Ersin Takla'ya, son okumayı yapan Devrim Yalkut'a, kapak tasarımını süratle ve başarılı bir şekilde gerçekleştirmiş olan İlknur Muştu'ya,

mizanpajı titizlikle gerçekleştiren Cansu Poroy'a, Ahmet Karlıcalılar, Mesud Topal ve Tuğçe Budak'a ve daha nice kitabın gerçekleşmesine katkıda bulunanlara sonsuz teşekkürler.

Son olarak eşim Adèle de tatil ve mesai dışı uzun saatlerimi bu kitaba vakfetmemden dolayı aileyi ihmal etmemden dolayı şikâyet etmek bir yana devamlı teşvikinden dolayı müteşekkirim.

ÖNSÖZ

Halil İnalcık

Dona Gracia'yı İstanbul'a gelmeye cezp eden Osmanlı Yahudi dayanışma ortamı.

Osmanlı arşivindeki vesikalar açıkça gösteriyor ki Yahudiler kamu hayatında hükümet müsteşarı, mültezim, mali vekil ve kâtip gibi önemli görevler yürütmüşlerdi. Yahudiler ekonomik hayatta, şehir ticaret ve sanayiinde olduğu kadar bölgelerarası ve uluslararası ticarette toplumlarının çapına kıyasla çok daha mühim rol oynamışlardı. Onların varlığı her türlü Osmanlı arşiv malzemesinde görülebilir: Divan-ı Hümayun'un kayıtlarının tutulduğu Mühimme defterlerinde, maliyenin tuttuğu kayıtlarda, kadılar yahut hâkimlerce hukuki ve ticari faaliyetlerle idari meselelere dair tutulan mahkeme sicillerinde... Bahsedilen bu geniş külliyyatın yalnız bir kısmı, Yahudilerin faaliyetleri hakkında yapılan araştırmalara mevzu teşkil etmiştir. Tarihçinin önündeki mesele, Osmanlıların bir dönem için Avrupa Yahudilerine neden böyle müstesna bir ilgi gösterdiği, bu ilgi İslam tarihinde gerçekten eşi ve emsali olmayan bir ilgiydi.

Türkler ve Yahudiler arasındaki menfaat birlikteliği Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerine kadar uzanan bir geçmişe sahip. Mamafih Osmanlıların İspanya'dan kovulan Yahudilere hususi bir ilgi göstermesi 15. yüzyılın ikinci yarısında bir araya gelen bazı keyfiyetler sebebiyleydi. Evvela hatırlanmalıdır ki, Osmanlıların İstanbul'u fethini müteakip Avrupa'da Haçlı şevk ve ateşi zirve yapmıştı. Öte yandan, Endülüslü Müslümanlara karşı girişilen reconquista (istirdat) İslam dünyasında yoğun bir cihat ruhunu tetikledi. 1492'de Granada'nın düşüşü bütün Avrupa'da dini alaylarla kutlandı. Daha önce 1490'da

papa, Osmanlılara karşı dört başı mamur bir Haçlı seferi müzakeresi için bütün Hıristiyan devletleri Roma'ya mümessil göndermeye davet etti. İstanbul fatihi Sultan II. Mehmed'in oğlu Cem Sultan Vatikan'da esir olarak tutuluyordu ve Hıristiyan kuvvetler, tasarladıkları seferde onu alet olarak kullanmak niyetindeydiler. Aynı zamanda Endülüslü ve Kuzey Afrikalı Müslümanlar, yaklaşan Haçlı İspanyası'nın topraklarını işgal tehdidine karşı Osmanlı'nın dikkat nazarını çekmek teşebbüsünde bulundular. 1477'de Sultan II. Mehmed'e yardım ve himaye talebi için bir heyet gönderdiler. 1492'de Granada'nın düşüşünden sonra Kuzey Afrikalı Müslümanlar aynı felaketin kendi başlarına da geleceğinden korkarak Osmanlı himayesini temin için çabalarını artırdılar. Dolayısıyla Osmanlı zihninde İspanya büyük bir düşmandı ve Osmanlılar İspanya tehdidi sebebiyle kendilerine müracaat eden Endülüslü Müslüman ve Yahudi toplulukları arasında pek fark gözetmedi.

1492 yılına gelindiğinde, Osmanlı memalikine Yahudi göçünün örnekleri yüz yılı aşkın bir süredir mevcuttu. Macar Kralı Louis'in topraklarından Yahudilerin ihracı için emir yayımladığı 1360'tan beri, Avrupa Yahudiliği Osmanlı topraklarını bir sığınak olarak görmeye başlamıştı. Orta Avrupa Yahudileri, 1453 öncesi Osmanlı Balkanlarında Yahudiler için uygun vaziyetin olduğunun muhtemelen farkındaydılar. Bu farkındalık o dönemde Osmanlı memalikine yığınlar halinde bir Yahudi göçüne sebep olmadıysa da Osmanlı kaynakları 1453 öncesi Edirne ve Selanik'te müreffeh ve büyüyen Yahudi topluluklarının mevcudiyetini teyit etmektedir. Ancak İstanbul'un fethinden sonradır ki Osmanlılar, Yahudileri kendi topraklarına göçmeye teşvik ederek onlara karşı hususi bir alaka göstermişlerdir. Bu, Yahudilere karşı dini taassup ve zulmün yükselişte olduğu Haçlı Avrupası'na karşı Osmanlıların mantıklı ve bilinçli siyasetinin neticesiydi. Fatih Sultan Mehmed Yahudileri kendi topraklarına sığınmaya yöreklendirirken Avrupadaki Yahudilerin bu açmazının farkında olmalıydı. Bu tavır, nüfustan mahrum ve harap olmuş başkenti kabiliyetli ve finansal kaynaklara sahip bir nüfusla yeniden iskânla meşgul olan II. Mehmed'in genel siyasetiyle de örtüşüyordu. Isaac Sarfati'nin tamimi bu bağlamda anlam kazanır. Bu arada, Salo Baron bu tamimi Sultan

II. Murad (1421-51) devrine götürse de ben Sultan Mehmed II (1451-81) dönemine ait olduğuna inanıyorum. Kendisi Almanyadan gelen bir mülteci olan Sarfati mektubunda Avrupa Yahudilerini hararetle, “herkesin kendi asma ve incir ağacı altında huzur içinde oturduğu” Osmanlı mülküne sığınmaya teşvik ediyordu. Fethi müteakip yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında, sultanın bu tamimi Sarfati’ye bizzat gönderdiği oldukça mantıklıdır.

O dönemde Sultan II. Mehmed’in ilk ve öncelikli kaygısı, İstanbul’u yeniden nüfuslandırmak ve eski ekonomik canlılığını temin etmektir. Yeni başkentine mümkün olduğunca çok Yahudi getirip yerleştirmek istiyordu. Şehrin kuşatılması sırasında Venedik Mahallesi ve hususiy- le liman bölgesindeki Latin milletlerine ait ticaret ambarları tamamen yok edilmişti. Bizans’ın bu kadim başkentinin mali refahı vaktiyle bu tüccar milletlerin elindeydi ve aynı zamanda bu refahın müsebbibi de onlardı. Bursa ve diğer Anadolu şehirlerinin eşrafı Sultan Mehmed’in şehre gelip yerleşme emrine cevap vermediler. Ayrıca 1455 tahririne göre pek çok Türk yerleşimci Anadolu ve Rumeli’deki hanelerine döndüler. Şehrin yeniden inşası için sultan ticari kabiliyeti ve sermayesi olan insanlara muhtaç olduğunun farkındaydı. Aynı tahrire göre boşaltılan hane ve mahallelerin birçoğu Anadolu ve Balkanlardan gelen Yahudi yerleşimciler tarafından devralındı. Osmanlı sürgün sistemi gereği hanelerinden uzaklaştırılan bu Yahudilerin pek çoğu Çıfıtkapı’dan (ya da Yahudiler kapısı) Zindankapı’ya liman bölgesinde iskân edildiler. Burası şehrin iş merkeziydi ve daha önceleri esasen Venediklilerce işgal ediliyordu. Sultan Venediklilerin bu bölgeye dönüşünü yasakladı ve şüphesiz maksadı Yahudi işadamları ve tüccarların onların yerini almasıydı.

İlginçtir ki II. Mehmed, Venedik Doçu’ndan kuşatma öncesinde ve sırasında İstanbul’un liman bölgesini terk eden Venedik Yahudilerinin şehre dönmelerine müsaade etmesini istemişti. 1477 yılında yapılan teftişe göre İstanbul’da 1647 Yahudi hanesi vardı, fakat Galata’da hiç yoktu. 1455 tarihli önceki tahrire göreyse Galata’da 44 Yahudi hanesi vardı, çoğu da varlıklıydı. Aşikâr ki bu Galata Yahudileri de Haliç’in İstanbul kısmında iskân için seçilmişlerdi. Selanik Yahudileri

de aynı şekilde İstanbul'da yeniden iskân edilmişlerdi. Dahası 1492 tahririnde 1477'den sonra İstanbul Yahudilerine 380 hanenin daha katıldığını ortaya koymaktadır. Bu açıkça göstermektedir ki II. Mehmed Yahudileri, hatta muharebeler sırasında şehirden ayrılan Venedik Yahudilerini sadık tebaalar olarak kabul ediyor ve onların yeni imparatorluk başkentinin ekonomik gelişimi için elzem olduklarına inanıyordu.

II. Mehmed'in haleflerinin Yahudilere, özellikle Sefarad Yahudilerine karşı benimsedikleri siyaset aynı prensiplere dayanıyordu. Bu, Osmanlı bürokrasisinin Sefarad Yahudilerinin toplu göçleri en zirve noktada olduğu sırada Yahudilere neden hususi bir sempati gösterdiklerini açıklar.

Bu şartlar yanında, İslam hukukunun yani şeriatın dini azınlıklara dair yerleşik normlarını (zimmi hukukunu) da hesaba katmak zorundayız. Azınlıklar tarafından cizye adıyla verilen baş vergisi karşılığında İslam devleti, Müslimler için temin ettiği emniyeti gayrimüslimler için de temin sorumluluğunu deruhte eder.

Müslüman hükümdarlar için bu kanuna riayet sıkı bir dini vazifedir.

Ayrıca Türk devlet geleneği İslam hukukunu gayrimüslimler söz konusu olduğunda liberal tarzda ve en geniş şekilde uygulamıştır.

Hususi birtakım tarihi şartlar Avrupa Yahudiliği ve Osmanlıları, Haçlı Hıristiyan Avrupa karşısında bir nevi dayanışma ve işbirliğine sevk etti. Orta Asya Türk devlet geleneği, imparatorluğa kabiliyet ve sermaye sağlayan vatandaşlarını hoş tutardı. Nihayet İslam'ın zimmi hukuku dini azınlıklara hayat, mülk ve din hürriyeti teminatı veriyordu. Bütün bunlar Avrupa Yahudilerinin Osmanlı İmparatorluğu'na göç edip yerleşmelerine ve müreffeh Yahudi toplulukları oluşturmalarına imkân sağladı.

1492 aynı şehirleri İspanya'dan göçen Yahudilerle İstanbul'un dışına, Selanik, Avlonya, Patras, Edirne, Bursa ve imparatorluğun diğer pek çok şehrine yerleştirildiler.

Osmanlı İmparatorluğu'nun şehir merkezlerine yerleşen Sefarad Yahudileri, önce asıl memleketlerini esas alarak cemaatler oluşturdular, fakat zamanla bu cemaatler mevcut Yahudi mahalleleriyle entegre

oldu ya da kendi sinagogları etrafında yeni birer mahalle teşkil ettiler. Osmanlı hükümeti bu göçmenlerin geleneksel toplum organizasyonlarını muhafazalarına ve içişlerinde bağımsız olmalarına müsaade etti. Dahası, diğer azınlıklar gibi Yahudileri de dolandırıcılık ve baskıdan korudu.

Yahudiler konusunda Osmanlı hükümeti, onları o zamanlar Avrupada ve Osmanlı Hıristiyanları arasında yaygın olan ayin katli (kan iftirası) suçlamalarına (Yahudilerin Yahudi olmayanları, özellikle Hıristiyanları, paskalya yahut diğer ayinlerde kullanmak üzere kanları için öldürdükleri iftiralarına) karşı muhafaza için hususi bir ilgi gösterdi. Böylece uyanık bir merkezi bürokrasinin yanında İslam hukuku ve kanunlarla verilen teminat sayesinde Yahudi toplulukları refaha kavuştu. Bu vaziyet geniş Yahudi "mahkeme kayıtları"nda (responsa) ve seyahatnameelerde kaydedilmiştir.

Osmanlıların umduğu gibi, Osmanlı ekonomisine, maliyesine ve şehir gelişimine Yahudilerin katkısı hayati ve çok yönlü oldu. Sefarad Yahudileri imparatorluğun sanayiine, özellikle de Selanik, Safed ve İstanbul gibi mahallerde yünlülerin üretimine müthiş katkı sağladılar. Fakat bu makalede ben Yahudilerin iltizam ve ticaret sahasındaki faaliyetlerine yoğunlaşacağım.

Osmanlılar Venedik ve Cenevizlilerin Levant'taki hâkimiyet ve istisमारlarına nihayet vermek için Yunanlar, Ermeniler ve Yahudiler gibi yerli azınlıkları hoş görüp muhafaza etmek gibi maksatlı bir siyaset takip ettiler. Osmanlı toplumunun önemli bir unsuru olan Yahudi topluluğu, 15. asırdan itibaren iltizam usulü ve özellikle bölgeler ve uluslararası ticarete mühim bir yer işgal etti.

15 ve 16. yüzyıllarda Osmanlı Yahudileri, Türkler ve Rumlar iltizam için yarışıyor ve Yahudiler bu sahada oldukça faaldi.

Böyle erken dönemde dahi yaygın bir biçimde uygulanan bu usul, nakit sermaye biriktirmiş kimseler için en kârlı ekonomik faaliyetlerden birisiydi. Mevcut ihtiyaçlarını karşılamak için sabit ve düzenli nakit kaynağı ile modern bir devletin vergi toplama sisteminden mahrum Osmanlı hükümeti, ticari faaliyet yoluyla sermaye biriktirmiş kimselerin nakit avansına bağımlıydı. İltizam kayıtları,

tabiri diğerle mukataa defterleri, 15. asrın ikinci yarısından bil-
itibar pek çok Yahudi “sermayedarın” isimlerini muhtevidir.

İltizam müzayedelerinde Yahudi, Türk ve Rum peyciler arasında
çetin müsabakalar yaşanır.

Yahudiler, Müslüman Türklerle de ortaklık edebiliyorlardı. Bu
ilişkide şurasını unutmamalıyız ki bu beriki grup çok sayıda Yahudi,
Rum ve İtalyan mühtedisi barındırıyordu.

Devlet maliyesi açısından haiz olduğu hayati önem sebebiyle İs-
tanbul gümrüğü, iltizamı mültezimlere devlet meselelerindeki etkileri
sayesinde bahşediliyordu. 15 ve 16. yüzyıllarda bu konum Yahudilerce
tutulmuştu. Yahudiler İstanbul dışında da iltizam alıyorlardı.

Bu açıklamalardan sonra, konumuz olan Dona Gracia ve müesse-
sesine bakalım. 16. yüzyılın ikinci yarısında Yahudi banker ve mülte-
zimler, Osmanlı maliyesi ve uzun mesafeli ticarete hâkim bir mevki
edindiler. En iyi bilinen örnek, belki de 16. asrın ortasında meşhur
Marrano-Yahudi Mendes ailesiydi.

Batı Avrupa’da engizisyon kurbanı pek çok Marrano Yahudisi 16.
ve erken 17. asırda Osmanlı İmparatorluğu’na göç etmişti. Uluslararası
baharat ticaretinde büyük pay sahibi olan ve Avrupa’da muazzam ser-
maye biriktiren Mendes ailesi de bunlardandı. Ailenin reisi Dona Gra-
cia Mendes, Sultan Süleyman’ın himayesinde 1552 yılında İstanbul’a
yerleşti. Yeğeni Don Jozef Nasi ailenin en mümtaz ismi oldu. Evvela
onun bu göz alıcı yükselişi, Şehzade Selim’in sancaktaki sarayında onun
en yakın adamlarından, müteferrikalarından biri olması sebebiyleydi.
1566’da Selim Osmanlı tahtına çıkınca, Don Jozef’i Ege’de ihraç için na-
dide şaraplar üretilen bir grup adadan müteşekkil Nakşa’ya duka tayin
etti. Bu tayinin kuzey Karadeniz ülkelerine, özellikle Polonya’ya, şarap
ihracatı iltizamıyla alakası olmalıdır. Dukalık için tespit edilen iltizam
6.000 altındı. Bu ticaretin Jozef tarafından kontrolü Venedik için elbette
bir kayıptı. Bir önceki Venedikli Nakşa Dukası dukalık iddiasından vaz-
geçmedi ve Don Jozef’e tacizini sürdürdü. Ege ve Venedik Girit’inden
Polonya’ya ihraç edilen şarabın gümrük resmi iltizamı da Jozef’in kont-
rolüne geçti. Bu Jozef’e şarap ticareti üzerinde gerçek bir tekel temin
etti; zira Osmanlı iltizam sisteminde hükümet, kaçakçılığı engellemek

ve mümkün olan en yüksek geliri sağlayabilmek için gümrüklerdeki ticareti sıkı bir biçimde kontrol ediyordu. Jozef Nasi'nin Girit şarabı ihracatı üzerindeki tekelinin yıllık geliri tahminen 15.000 dukaydı. 1575 yılı civarında Girit'ten ihraç edilen yıllık şarap fıçısının 1000 adet olduğu kaydedilir.

Osmanlı'nın Venedik'e karşı bir başka şarap üretim merkezi olan Kıbrıs'a dair yürüttüğü politikalara da Don Jozef'in tesir ettiği biliniyor. Avrupa'nın siyasi meseleleri konusunda uzman kabul edilen Don Jozef, bu dönemde sultanın en güvenilir müşavirlerinden biri olmuştu. Aşıkârî ki Nasi Kıbrıs'ı bırakıp kuzeyde Moskova'ya karşı savaşa devam edilmesine taraftar olan Sokollu Mehmed Paşa'nın tersine, Vezir Lala Mustafa Paşa'nın Kıbrıs'ı fetih planının destekçilerindendi. Adanın Yahudi yerleşimcilerle kolonizasyonu da bu mealde bahse değer. Kıbrıs'ın Osmanlılarca fethi Akdeniz'de Kutsal Hıristiyan İttifakı'nın kurulmasına yol açtı ki bu ittifak Osmanlılar için İnebahtı Savaşı felaketiyle sonuçlandı, buna rağmen Don Jozef sultanın ihsan ve ikramından istifadeye devam etti.

Marrano Yahudilerinin Osmanlı İmparatorluğu'na Avrupa kapitalizmi tekniklerini, bankacılığı ve hatta merkantilist devlet ekonomisi mefhumunu getirdiği ileri sürülmektedir. Uluslararası ticaret, iltizam ve bankacılık faaliyetleri bu dönemde hep birbiriyle iç içeydi. Mendes ailesinin mali faaliyetleri Avrupa'nın belli başlı merkezlerindeki geniş bir mümessiller ağıyla yürütülüyordu. Böylece Mendes ailesi Osmanlı İmparatorluğu'yla Avrupa arasında daha çok Avrupa mamulü yünlülere karşılık Osmanlı buğdayı, biberi ve işlenmemiş yününden ibaret olan ticaretin büyük bir kısmını kontrol ediyorlardı. Ayrıca bu dönemde hazinenin iltizamlarına Yahudiler tarafından yapılan yatırımlar oldukça fazlaydı. 1555'te Papa IV. Paul Papalık'a mahsus topraklardaki Yahudi emlakini müsadere ettiğinde, Sultan Selanikli ve İstanbullu pek çok Yahudi'nin iflas ettiğini ve hazineye karşı 400.000 altın dukayı bulan mali mükellefiyetlerini yerine getiremediğini iddia ederek buna karşı çıkmıştı.

Dona Gracia (ö. 1568 ya da 1569) idaresindeki bir banka yahut dolabın Osmanlıların Avrupa piyasasındaki finans ve sermaye yatırımını

da içerdiği görülmektedir. Don Jozef, Avrupa krallarına borç veren bir dâyin olmuştu. Polonya kralına verdiği borçlar sayesinde kendisi için pek çok imtiyaz temin etmişti. Sultanın himayesiyle –mesela Polonya'dan– balmumu ihracatı tekelini elde etmişti. 1553 yılında Fransa Kralı II. Henry paraya sıkışınca, Don Jozef krala %12-16 arası faiz oranıyla kredi vermişti. Şaşırtıcı değildir ki pek çok Türk de yine Don Jozef yoluyla kredi vermişlerdi.

Daha sonra 1588'de, Jozef Nasi gibi İspanya Kralı II. Philip'in baş düşmanı olan Alvaro Mendes, nakledildiğine göre, yanında 850.000 altın dukasıyla İstanbul'a yerleşmeye gelmişti. Vaktiyle Don Jozef tarafından istifade olunan ayrıcalıklardan o da yararlandı. Sarayı hümayun hatunlarının Yahudi gözdelelerinden ve onlarla dışarıdaki Yahudi menfaatleri arasında bir irtibat vasıtası olan Esther Kıra da iltizam ve ticaretle meşgul olmuş ve sarayla ilişkisi sırasında büyükçe bir servet biriktirmişti; fakat hayatı sipahilerin elinde acı bir şekilde nihayet buldu.

Öldüğünde servetinin 50 milyon akçe ya da 300.000 altın duka olduğu bildirilmişti.

Özetle Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı Avrupa'yla olan münasebetlerinde ekonomik olduğu kadar siyaseten de hayati bir rolü vardı. Mesela Jozef Nasi Osmanlı-Hollanda ilişkilerinin gelişmesinde belirgin bir rol üstlendi.

Bir zamanlar Mendes ailesinin Antwerp bankacılığında faal olduğundan Orange Prensi I. William, Nasi'ye gizli bir elçi gönderip Hollandalıların II. Henry'ye karşı giriştikleri isyan için Osmanlı desteğini sağlamasını istemişti.

Hatta Hollanda-Osmanlı ittifakı bile söz konusu olmuştu. Flander ve diğer İspanya vilayetlerindeki Luteryanlara gönderdiği mektupta sultan, onların tayin ettiği bir tarihte destek için asker göndereceğini vaat etti. Haddizatında Osmanlılar, Akdeniz'deki Katolik cepheyi karşılamak için güçlü donanması kendilerini etkilemiş olan Hollandalılarla bir anlaşmaya varmak adına inisiyatif almıştı.

Makaleyi, 16. asır Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudi hayatını şöylece tarif eden muhteşem Yahudi tarihçisi Salo Baron'un şu fasih ifadeleriyle bitirmek uygun olur: